

Први потпредседник Владе и министар спољних послова Републике Србије Ивица Дачић одржао је предавање на тему српско-америчких односа на отварању другог циклуса Српско-америчке академије за лидере.

Министар Дачић, овом приликом, истакао је важност сагледавања историјског контекста наших односа кроз савезништва у прошлости у којима су се огледале заједничке вредности и удруженост за борбу за очување слободарских начела, а све како би се предвидели будући правци развоја односа наших двеју земаља који ће у 2021. години навршити пуних 140 година свог трајања. Шеф српске дипломатије рекао је и да у сагледавању наших односа треба бити реалан и признати да је у њима одувек била присутна асиметричност, али упркос томе Србија је показала да је могуће да једна не тако велика земља буде амерички савезник и важан пријатељ.

Из тог разлога, наше односе треба посматрати у широј перспективи и истицати позитивне примере из наше заједничке историје, јер је то најбољи начин да променимо погрешне перцепције које смо креирали једни о другима, истакао је Дачић. Министар је подестио и да су главну ноту генерално уздржаним односима дали великани попут Николе Тесле и Михајла Пупина, као и на то да се председник Вудро Вилсон залагао за обнову Србије као независне државе и њен излазак на море, што је био захтев, који је постао део и његових 14 тачака из 1918. године.

Дачић је истакао и важност најдирљивијег момента, који показује значај и размере међусобног поштовања када се 28. јула 1918. године на Белој кући вијорила српска застава. Додао је и да му је изузетна част што је 2018. године имао прилику да и у Вашингтону, у Конгресу САД и у Београду обележи овај датум.

Наш однос се може окарактерисати као савезнички и пријатељски и кроз историју Краљевине Србије током Првог светског рата, али и кроз чињеницу да је САД била прва од водећих сила која је подржала идеју стварања југословенске државе, рекао је Дачић.

Период од 1945. до 1948. године обележио је период од перцепције Југославије као

„лојалног члана комунистичке породице са централом у Москви" до сукоба Тита и Стаљина, који је резултирао тиме да Југославија за САД постане кључна тачка напора да опстане „симбол разлике иза Гвоздене завесе", додао је министар.

Говорећи о историји, министар је истакао да је Србија у погледу актуелних односа опредељена да отвореним питањима приступа на дипломатски и конструктиван начин, водећи рачуна о широј стабилности, као и то да смо спремни за јачање билатералних односа, јер је једино овакав приступ довео до тога да сарадња Србије и САД има позитивну динамику. О томе говори и интензивирање политичког дијалога на највишем нивоу и отворени позив председнику Трампу да посети Србију, закључио је Дачић.

Министар је истакао да питање Косова и Метохије засигурно представља најважнију тему нашег политичког дијалога, те и да остајемо потпуно отворени за даље разговоре о решавању овог питања. Он је говорећи о томе указао да је САД важан партнер у постизању трајног решења, прихватљивог за обе стране.

Министар је изнео и посебно уважавање подршке коју нам континуирано пружа САД у остваривању пуноправног чланства у Европској унији.

Дачић је закључио предавање указавши и на значај српске дијаспоре у САД, као и указивањем на чињеницу да је уз помоћ „Ер Србије", без икаквих накнада, организовала репатриационе летове којима се на стотине америчких и српских држављана вратило у своју земљу.

Говор преносимо у целости:

„Ваше екселенције,
Поштовани професори,
Драги полазници,
Даме и господо,

Част ми је и задовољство што имам прилику да се обратим по други пут у оквиру циклуса предавања Српско-америчке академије за лидере у организацији Конгреса српско-америчког пријатељства.

Чињеница да упркос овом неконвенционалном начину комуникације на који нас је натерала пандемија КОВИД-19, у року од свега три месеца имамо још један циклус предавања посвећен српско-америчким односима, већ сама по себи сведочи о постојању жеље да се унапреди међусобно разумевање као полазна тачка сваког даљег развијања и јачања односа између Србије и САД. Управо такви напори представљају врсту иницијативе коју ће Министарство спољних послова и Влада увек поздравити, не само зато што унапређење српско-америчке сарадње представља један од наших најзначајнијих спољнополитичких приоритета, већ и зато што у ширем, регионалном смислу, отвара нове перспективе развоја, просперитета и стабилности.

Као и у претходном предавању, желимо да кроз сагледавање историјског контекста наших односа и посебно наших савезништава из прошлости, боље разумемо наше актуелне односе, али и да предвидимо будуће правце њиховог развоја.

Уколико бисмо покушали да дамо неку врсту оцене односа који ће у 2021. години навршити пуних 140 година свог трајања, чињеница је да су, уз увек истицана ратна савезништва, и САД и Србија кроз историју делиле заједничке вредности и удружено се бориле за очување слободарских начела и цивилизацијских достигнућа.

Истовремено, у ширем контексту сагледавања наших односа, треба бити реалан и признати да је у њима увек била присутна изразита асиметричност, како географска и демографска, тако и асиметрија политичке, војне и економске моћи. Међутим, упркос томе, Србија и српски народ су показали да је могуће да једна не тако велика земља буде амерички савезник и важан пријатељ. Истовремено, морамо поменути и то да су наведена асиметрија у односима као и изазови на крају 20. века донели и значајне разлике око којих и данас имамо неретко различите перцепције. Управо зато, сматрам да наше односе треба посматрати у широј перспективи и залагати се за то да се увек изнова истичу позитивни примери из наше заједничке прошлости. То је најбољи начин да променимо одређене погрешне перцепције које смо креирали једни о другима.

Дипломатски односи Кнежевине Србије и САД формално су успостављени 14. октобра 1881. године, закључивањем Трговинског уговора и Конзуларне конвенције који су ступили на снагу 27. децембра 1882. године. Својеврстан куриозитет је да су ови уговори остали на снази дуже од једног века, јер су их прихватили и Министарски савет Краљевине СХС 1919. године и Влада ФНРЈ 1946. године. Својеврстан увод у успостављање односа представља писмо америчког конзула у Румунији Луја Чепкеја, упућеног Стејт департменту, који је још маја 1867. године предложио успостављање дипломатских односа како би Америка, попут Русије, Француске, Енглеске, Аустрије, Пруске и Италије, поставила свог генералног конзула у Србији. Ипак, убиство кнеза Михаила, као и чињеница да у том тренутку још увек није била формализована независност Србије, одложили су ову иницијативу за период након Берлинског конгреса 1878, када, на предлог америчког посланика у Бечу Џона Касона, САД почињу да успостављају односе са свим земљама које су на овом Конгресу стекле независност.

Период од успостављања односа до Балканских ратова 1912-1913. године, карактерише резервисаност САД тако да уз релативно скромну трговину, наши великани попут Николе Тесле и Михајла Пупина, дају главну ноту генерално уздржаним односима. Ова ситуација се мења са почетком Балканских ратова када управо један Србин из тада аустро-угарског Баната, као већ чувени и изузетно добро етаблирани проналазач игра важну улогу у креирању наратива о малој, независној балканској краљевини у слободарској борби против империје. Реч је, наравно, о Михајлу Пупину. Тиме је створена јасна историјска паралела са америчком борбом за независност коју је америчка штампа са наклоношћу прихватила и ширила. Услед тога и током јулске кризе 1914. године, америчка јавност и политички кругови подржавали су Србију у њеном ставу пред аустро-угарским ратним претњама. Иако САД улазе у рат тек 1917, потреба за свеобухватнијом сарадњом две земље довела је и до отварања српског Посланства у Вашингтону крајем 1916. године. Када су САД у априлу 1917. објавиле рат Немачкој и крајем те исте године одобриле Србији ратни зајам, односи две државе су добили све одлике ратног савезништва.

Занимљиво је да се председник Вудро Вилсон веома дуго залагао за обнову Србије као

независне државе и њен излаз на море, што је био захтев који је постао део и његових чувених 14 тачака из 1918. године. Примера ради, америчка страна је тражила да се мисија српске Владе која је боравила у САД од 20. децембра 1917. године све до половине фебруара наредне године зове „српска“, а не „југословенска“. До које мере је Вудро Вилсон био наклоњен Србији видљиво је и у телеграму који је исте године упутио тадашњем председнику Владе Краљевине Србије Николи Пашићу у којем пише да је "сигуран да се правда за Србију налази у врху приоритета сваког мислећег и патриотског становника Сједињених Држава".

Вероватно и најдирљивији моменат у српско-америчким односима који показује значај и размере међусобног поштовања представља 28. јул 1918. године када се српска заставица завијорила на Белој кући, али и на свим америчким јавним институцијама. Тог дана је у црквама широм САД прочитано, а у свим утицајним дневним новинама и објављено, саопштење америчког председника Вудроа Вилсона који је, дирнут колосалним жртвама и херојским делима, изразио дивљење „одважном српском народу“ који је, „због љубави према слободи, кренуо у борбу против знатно надмоћнијег непријатеља“. Не сме се заборавити да се поред српске, на Белој кући вијорила само још једна, француска заставица, и то на сто тридест прву годишњицу пада Бастиље 1920. године.

Увек са поносом истичем да ми је била изузетна част што сам 2018. године имао прилику да и у Вашингтону, у Конгресу САД и у Београду, обележим овај датум, присећајући се са америчким партнерима савезништва наша два народа.

Читава однос САД и Краљевине Србије током Првог светског рата може се окарактерисати као савезнички и пријатељски уз низ примера хуманитарне, политичке, финансијске и војне помоћи. Не треба заборавити да су САД, упркос изразитој наклоности ка Србији, биле прва од великих сила која је прихватила и подржала идеју стварања југословенске државе. Већ у фебруару 1919. године су признале Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, а у многобројним каснијим, пограничним споровима су биле на нашој страни, чиме је председник Вудро Вилсон оставио још један легат по којем га памтимо.

Међуратне односе САД са Краљевином СХС, односно Краљевином Југославијом у које је Србија несебично унела своје жртве и своју државност, карактерисала је сарадња и пријатељство. Ипак, треба имати у виду да су, након повлачења делегације САД са Версајске мировне конференције, а посебно током двадесетих и тридесетих година 20. века, САД заузеле нешто пасивнији став у међународним односима. Ово се мења избијањем Другог светског рата и посебно након уласка САД у рат у децембру 1941.

Из периода Другог светског рата, подсетио бих на операцију „Халијард“, када је успостављен највећи ваздушни мост у поробљеној Европи, путем кога је спасено готово 500 оборених америчких пилота и ваздухопловног особља. „Халијард“ је, обзиром на специфичне односе САД са „Титовом Југославијом“ деценијама био обавијен велом тајне, те је у извесној мери, права парадигма наших односа у којима су неретко најбољи елементи често гурани у други план и сакривани. Коначно смо, прошлог септембра у Прањанима, обележили 75 година ове операције уз присуство председника Александра

Вучића, тадашњег амбасадора САД Кајла Ската, као и потомака спашених савезничких пилота.

Југословенско-амерички односи након Другог светског рата могу се поделити на неколико раздобља – од фазе „сукоба идеологија“ преко периода у којима је доминирала сарадња базирана на начелу прагматизма. Од 1945. до 1948. године Југославија следи принципе унутрашњег развоја и води спољну политику на линијама Информбироа, те се, последично, перципира као „лојални члан комунистичке породице са централом у Москви“. Након избијања сукоба између Стаљина и Тита дошло је до значајне промене у односима две државе. Наредних неколико година Југославија је за САД постала кључна тачка напора да опстане и постане „симбол разлике иза Гвоздене завесе“. САД су тих година Југославији пружиле снажну војну, финансијску, материјалну и политичку помоћ. Међу делом историчара присутан је и став да је потписујући Балкански пакт 1953. године, Југославија индиректно постала део, или бар била на прагу уласка у НАТО.

Након Стаљинове смрти 1953. године слаби притисак на Југославију и започиње процес нормализације односа са СССР, па Броз почиње да ради на изградњи Покрета несврстаних, што ће га, обзиром на природу наведеног покрета у хладноратовском свету, све више удаљавати од САД. Стога, и поред срдачних односа између Тита и председника Кенедија, југословенска спољна политика се између 1955. и 1968. претежно усмерава ка институционализацији „Трећег пута“, Покрета несврстаних и јачању сарадње са СССР.

Распламсавање Вијетнамског рата доводи до тога да Југославија постаје све критичнија према америчкој спољној политици. Међутим, совјетска интервенција и гушење Прашког пролећа 1968. године, наводе Југославију да се поново окрене јачању веза са САД, у страху да је не задеси судбина Чехословачке. Период од почетка 1970-их до смрти Јосипа Броза Тита 1980. године, карактерише побољшање односа две земље, чему доприносе како завршетак Вијетнамског рата тако и активности југословенске стране у „примиривању“ радикалних тенденција у оквиру Покрета несврстаних. Тито ће 1978. године, по трећи пут током своје владавине, посетити САД. СФРЈ је, посебно у том периоду, умешно балансирали и уживали у повлашћеној хладноратовској позицији између два супротстављена војно-политичка савеза, извлачећи за себе максималну добит.

Након Титове смрти, југословенска политичка елита није успела да схвати глобална кретања које су најављивале узаостопне привредне и финансијске кризе током 1980-их. Додатно, у ситуацији у којој су у СФРЈ поновно оживљавали сепаратизми, потцењена је озбиљност промена америчке спољне политике коју је донела администрација председника Регана. Услед тога, односи САД и Југославије су у овом периоду углавном зависили од промена у хладноратовским сукобљавањима односно, у каснијој фази, од распада Источног блока.

Последња деценија 20. века доноси и најтежи период у српско-америчким односима чију је кулминацију и истовремено најнижу тачку у историји односа наших земаља, представљао прекид дипломатских односа 25. марта 1999. године услед почетка бомбардовања тадашње СРЈ од стране НАТО. Дешавања 1990-их, распад Југославије и поготово бомбардовање 1999. године, произвела су низ негативних перцепција које су се

неретко рефлектовале и на начин размишљања и на квалитет наших односа након поновног успостављања дипломатских односа у новембру 2000. године. Најдрастичнији пример овога представља једнострано проглашење независности Косова и Метохије, што је тема у вези са којом Србија и САД и данас имају суштински различите позиције. Обзиром на врло често различите перцепције и разумевање ситуација кроз које смо у наведеном периоду пролазили, српско-амерички политички односи у пост-хладноратовском раздобљу могли би се сажети у добро познатој дипломатској флоскули „сагласни смо да нисмо сагласни.“

У погледу актуелног стања наших односа, Србије је опредељењена да отвореним питањима приступа на дипломатски и конструктиван начин водећи рачуна о широј стабилности. Истовремено, спремни смо за даље јачање билатералних односа у свим областима које могу дати додатни квалитет и садржину нашој сарадњи. Овакав приступ је довео до тога да данас са задовољством могу да констатујем да сарадња Србије и САД, упркос реалним изазовима које не скривамо, има позитивну динамику. Последњих година интензиван је политички дијалог на свим нивоима и у бројним областима, што је допринело стварању стабилног основа за развој укупних билатералних односа. Интензивирање политичког дијалога на највишем нивоу и отворени позив председнику Доналду Трампу да посети Србију остаје тема на коју увек подсећамо америчке партнере, посебно уколико се има у виду да је последњи амерички председник који је боравио у Београду био још Џими Картер јуна 1980. године.

Питање Косова и Метохије засигурно представља најважнију тему нашег политичког дијалога, у вези које, упркос разликама у ставовима са Сједињеним Државама, остајемо потпуно отворени за даље разговоре о решавању овог питања. Понављам да ће наша страна учинити све да америчким партнерима у што већој мери разјасни и приближи наше позиције, уз очекивање да ће САД уважити и српске интересе. САД видимо као важног партнера у процесу постизања трајног и одрживог решења, прихватљивог за обе стране. О интересу америчке администрације говори и чињеница да су САД именовале два специјална изасланика - амбасадора Ричарда Гренела као изасланика Беле куће посвећеног дијалогу Београда и Приштине, односно заменика помоћника државног секретара Метјуа Палмера у име Стејт департмента, као изасланика за наш регион. Упркос одлагању сусрета делегација Београда и Приштине који је под покровитељством Беле куће био планиран за 27. јун у Вашингтону, спремност наше стране на дијалог у циљу изналажења компромисног и одрживог решења остаје непромењен.

Србија посебно уважава подршку коју нам САД континуирано пружа у остваривању пуноправног чланства у Европској унији, као нашег стратешког циља. Надам се да ће САД наставити са активном подршком нашој земљи у остваривању тог циља, без обзира на изазове са којима је сама Европска унија тренутно суочена, обзиром да је очување позитивне динамике у процесу европских интеграција од изузетног значаја за стабилност и развој не само Србије већ и целог региона.

Захвални смо на разумевању и подршци које САД пружају дубљем повезивању региона, што је оличено у иницијативама попут „Мини Шенгена“, замишљеним да помогну у остваривању циљева усмерених на добробит читавог Западног Балкана. Јачању

међусобних односа иде у прилог и чињеница да Србија својим доприносом и посебно учешћем у мировним мисијама афирмише и промовише мир и безбедност у региону и представља извозника стабилности не само на Западном Балкану, већ и шире.

Такође бих желео да истакнем спремност Републике Србије да наставимо да интензивно радимо на јачању економских веза и на привлачењу инвестиција из САД, након окончања актуелне кризе. Иако робна размена са САД последњих година бележи пораст, на овом питању ћемо свакако и убудуће активно радити, посебно имајући у виду да САД још увек не улазе у ред првих 10 трговинских партнера Србије. У периоду јануар-април о.г. робна размена са САД је износила преко 295 милиона УСД (извоз је износио 100,3 млн УСД, а увоз 195,6 млн УСД). Током 2019, укупна робна размена износила је приближно 854 милиона УСД (извоз у САД је износио 303, а увоз 551 млн УСД).

Области попут информационих технологија, енергетике и рударства, пољопривреде, али и други видови сарадње, попут братимљења градова, сарадње универзитета, туризма, повезивања малих и средњих предузећа, привредних комора, и сл. могу представљати јасну потврду настојања да наше односе јачамо како на политичком и економском плану тако и кроз оснаживање научних, културних и свих других веза које ће наше државе и народе чинити ближим једни другима.

Коначно, мој осврт на тему српско-америчких односа у прошлости, садашњости и у будућности, не би био комплетан без помињања српске дијаспоре у САД која представља директну спону између наших држава. Наши људи су одлазили у Сједињене Државе „циклично“, у више „таласа“, од прве половине 19. века, па све до данас. Услед тога, данас, уз делове САД са „препознатљивим“ концентрацијама српска заједнице попут Чикага, Милвокија, Кливленда, Питсбурга и Њујорка, све бројније су заједнице на Флориди и у Калифорнији, а мање концентрације српске заједнице су раштркане по читавој америчкој територији (нпр. чак и на Аљасци, у Монтани, Мичигену, Минесоти, Невади и сл). Према америчким подацима, регистрован је 189.671 Американац српског порекла док, истовремено, и саме америчке институције процењују да је овај број знатно већи. Процене српских удружења у САД варирају од 600.000 до 1.000.000 припадника српске заједнице. Колико год да су ове процене различите, српска дијаспора, у чијим редовима су живели и радили не само Тесла и Пупин, већ и људи попут Џорџа Фишера (Ђорђа Шагића), који је пре више од 200 година, након Првог српског устанка, кренуо у Америку и учествовао у „Тексашкој револуцији“, преко Карла Малдена, Пита Маравића, Џорџа Војновића, Хелен Делић Бентли, Питера Богдановића, Стива Тешића и многих других, остављала је и наставља и данас да оставља значајан траг у САД, представљајући, тако, једну од важних спона и додатну вредност у изградњи наших будућих односа.

И у овом тешком тренутку за читав свет, када се сви налазимо усред глобалне кризе изазване актуелном пандемијом КОВИД-19, која оставља последице пре свега по здравље наших људи, али и по светску економију, Србија и САД заједно су у борби против заједничког непријатеља. Желео бих да истакнем да су САД Србији донирале 6.000 тестова на корона вирус као и да су издвојиле средства за помоћ Србији како у оквиру фондова које су наменили за глобалну помоћ у борби против епидемије КОВИД-19 тако и

преко преко ванбуџетских донација за лабораторијску опрему за тестирање и брзо детектовање корона вируса Институту за вирусологију, вакцине и серуме „Торлак“.

Србија је, са своје стране, у марту и априлу, уз помоћ „Ер Србије“, без икаквих накнада, организовала репатриационе летове којима је на стотине америчких и српских држављана враћено у своје земље.

У том духу, подсетио бих на још један пример из тешке и славне заједничке историје, када је почетком 1915. године на територији Србије у борби против епидемије тифуса била ангажована америчка санитетска мисија на челу са др Едвардом Рајаном. У херојској борби која је тада вођена три америчка лекара и девет болничарки оболело је од ове опаке болести, а један лекар је и преминуо. Овакви примери солидарности у временима изазова, предстаљају још један доказ да наши народи могу да буду и јесу били савезници.

Закључујући, желео бих да останем оптимиста у погледу будућности односа Србије и САД. Сматрам да нас још мало па 140 година дипломатских односа истовремено и подсећа и обавезује. Подсећа нас да су, историјски гледано, у сличним, критичним тренуцима Србија и Сједињене Америчке Државе биле заједно на правој страни историје – делећи исте идеале и вредности. Обавезује нас да ове чињенице не заборавимо и да их користимо да на њима градимо чвршће будуће односе.

Услед тога се надам да, без обзира на све изазове са којима се суочавамо, и разлике које треба да превазиђемо, постоји узајамна жеља да наше односе и у будућности очувамо и јачамо на основама међусобног разумевања и уважавања, полазећи од заједничких интереса.

Хвала на пажњи!"